

KARDOS GÁBOR

MÉRLEGEN A NYELVI CHARTA

Jövőre lesz húsz esztendeje, hogy a *Kisebbségvédelmi keretegyezmény* és a *Nyelvi charta* hatályba lépett. A *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* kifejezetten véd kisebbségi nyelvi jogokat, a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* pedig az európai kulturális örökség részeként nem csupán védi, de előre is mozdítja a kisebbségi nyelveket. Így megalapozottnak tűnhet áttörésről beszélni, nem csupán a kisebbségi nyelvi jogok nemzetközi jogi védelmét illetően, de abban a tekintetben is, hogy a többnyelvűség csatát nyert Európában. Amint erre Stefan Oeter rámutat, valójában az áttörés jelentős mértékben szimbolikus és retorikai jellegű, mivel változatlanul él az ideológiai előfeltevés, hogy az egynyelvűség a természetes és az elérendő állapot. Mivel pedig a modern kor előtti társadalmak általában a hétköznapiakban többnyelvűek voltak, az egynyelvűség a modern nemzetállam nagy áldozatok árán felépített normatív alkotásának tűnhet.¹

A *Nyelvi charta* egyébként nem véd kisebbségi nyelvi jogokat, hanem magukat a kisebbségi vagy regionális nyelveket, az európai kulturális örökség részeként. A védelem tárgyát tehát nem a nyelvi kisebbségek vagy az ő jogaik adják, hanem az európai kultúra veszélyeztetett részét képező kisebbségi vagy regionális nyelvek. Amint Dónall O'Riagáin megállapítja, a *Charta* nem tartalmazza a *national minorities*, *volksgruppen* vagy a *groupes ethniques* kifejezéseket, de még a nyelvi közösséget sem. A *Charta*, többek között, a kisebbségi vagy regionális nyelvek „használóiról” szól. Mivel azonban egy nyelv nem létezhet az azt használó nép nélkül, a *Charta* – rejtetten és közvetetten – mégiscsak jogokat ad az azt beszélőknek. Ez a „jezsuita” megközelítés okos módon félreteresi a nemzetállamok kormányainak gondot okozó kérdéseket, és arra összpontosít, amiben széleskörű egyetértés van.² A *Charta* célja tehát a politikai viták tárgyául szolgáló kérdésektől elkülöníteni, és az európai kulturális örökség védelmének biztonságos koncepciója alá vonni a kisebbségi nyelveket és – közvetetten – az azt használó közösségeket is. Amint a *Chartához* fűzött hivatalos *Magyarázó jelentés* – amely hivatalos magyarázatnak is tekinthető – 13. pontja megállapítja, a szerződés, noha nem foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel, elvárható tőle, hogy mértéktartó

1 Oeter, Stefan: Mehrsprachigkeit als Last oder Bereicherung? In: Vogt, Matthias Theodor – Sokol, Jan – Bingen, Dieter – Neyer, Jürgen – Löhr, Albert (szerk.): *Minderheiten als Mehrwert*. Schriften des Collegium Pontes, Peter Lang: Frankfurt am Main, 2010, 141.

2 Dónall O'Riagáin: The political importance of the European Charter for Regional or Minority Languages. In: *Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages. Regional or Minority Languages*, No. 2, Council of Europe Publishing: Strasbourg, 1999, 16.

és realista módon enyhíti a nyelvileg különböző kisebbségek problémáit, megkönnyítve sorsukat, abban az államban, ahová a történelem helyezte őket. Saját nyelvük használatának kiszélesítése az élet különböző területein lehetővé teszi számukra, hogy meghaladják a múltból eredő nehezítést, amely megakadályozta őket, hogy elfogadják helyüket abban az államban, amelyben élnek, és egész Európában.³

A *Charta* alapkoncepciója tehát az, hogy az európai kulturális örökség részét képező regionális vagy kisebbségi nyelveket védi. Bevallott célja, hogy eltávolítsa a kulturális örökségvédelem körébe vont kisebbségi nyelvvédelmet a kisebbségi jogok politikai világából, és ilyen módon egyes európai államok számára elfogadhatóbbá váljon. Ez a jóindulatú erőfeszítés azonban fából vaskarika. „*Nagyon nemes fából készült igen művészi vaskarika.*”⁴ A nyelv politikai ügy – a nyelvpolitika a politikaelmélet hagyományos területei és koncepciói számára is alapvető fontosságú⁵ –, és a kulturális örökségvédelem légiés köntösébe öltözve is az marad. Ezt nem nehéz bizonyítani, ezért csupán két példával élek, mind a kettőnek szoros köze van a *Chartához*. Az egyik az állammal együtt születő új többségi nyelvek esete, gondoljunk a montenegrói vagy a boszniai nyelv világrajövetelére. A másik az ír nyelv esete, amelynek a *Charta* alapján történő védelméért küzdve Írország diplomatai elérték, hogy kevésbé használt hivatalos nyelvként az lehetségessé váljon. Nos, Írország a mai napig sem ratifikálta a *Chartát*, nincs olyan politikus, aki vállalná a felelősséget, hogy a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* védőszárnyai alá vonná az ír identitásnak ezt az elemét, és ezzel deklarálja az ír nyelv kevésbé használt hivatalos nyelv jellegét.

A *Charta* 2. cikk 1. pontja megállapítja, a *Charta* II. részében, ami egyébként egyetlen cikkből, a 7. cikkből áll, – megállapított célokat és elveket valamennyi olyan regionális vagy kisebbségi nyelv esetében alkalmazni kell, amely megfelel az 1. cikkben található meghatározásnak. Ez tehát azt jelenti, hogy a védelem alacsonyabb szintje minden kisebbségi nyelvnek jár. Ami a III. részbe foglalt magasabb szintű védelemtől gondoskodó részletes szabályokat illeti, azok alkalmazása tekintetében a részes államoknak választási lehetősége van, mondja a 2. cikk 2. bekezdése. Ebben az esetben azonban nem csupán a kötelezettségek közötti, bizonyos korlátok közötti opcióról – tehát az *Európai szociális charta* által tartalmazott *à la carte* rendszerről – van szó, hanem ennél szélesebb választásról. A részes államot, tudniillik abban a tekintetben is, megilleti a választás joga, hogy mely nyelv számára kíván a III. rész szerinti védelmet garantálni és, hogy területe mely részén. A 2. cikk 2. bekezdése alapján nem világos, hogy a részes állam köteles-e egyáltalán arra, hogy éljen a III. rész nyújtotta védelmi lehetőséggel. A hivatalos *Magyarázó jelentés* azonban egyértelmű

3 Explanatory Report, para 13.

4 Szerb Antal Charles Maurras anti-romantikus nemzetelvű politikai eszményeiről tett megállapítása. Lásd: Szerb Antal: *A világirodalom története*. Magvető: Budapest, 1973, 770.

5 Kymlicka, Will – Patten, Alan: *Language Rights and Political Theory*. *Annual Review of Applied Linguistics* (2003) 23, 3.

ebben a tekintetben, a részes állam, a II. részbe foglalt védelem garantálása mellett alkalmazza a III. rész általa kiválasztott kötelezettségeit.⁶ Természetesen az általa kiválasztott nyelvet illetően, a kiválasztott területen. Az *à la carte* jelleg nem hiányosság, sőt annak az eszköze, hogy a nagyon eltérő helyzetben lévő kisebbségi nyelvek sajátosságait, védelmükre szolgáló infrastruktúráját alapul véve szülessen döntés az egyes kötelezettségek elvállalásról, ha az jóhiszeműen történik.

A baj az, hogy az Európa Tanács sohasem vette magának a bátorságot, hogy a ratifikációs dokumentumot visszaküldje további megfontolásra, rámutatva, hogy egyik-vagy másik kisebbségi nyelv esetében a nyelv objektív helyzetéből következően más szelekcióra lenne szükség. Noha az Európa Tanács nem kényszeríthet egy tagállamot, hogy változtassa meg a ratifikációját, a folyamat lezárulása előtti figyelmeztetés mégis jótékony hatást gyakorolhatott volna a politikai döntéshozókra. Ezzel szemben a végrehajtás feletti ellenőrzést végző Szakértői Bizottság többször is bírálta egyes részes államok szelekcióját, például azért, mert nem vették figyelembe az egyes kisebbségi nyelvek eltérő helyzetét, és nem, vagy nem megfelelően súlyozták a kötelezettségvállalást, vagy mert belső jogszabályokra utalva állapították meg, hogy mely nyelvek esetében biztosítanak III. rész szerinti védelmet. A baj csak az, hogy a Szakértői Bizottság megállapításai nemzetközi jogilag nem kötelezőek, ráadásul a ratifikáció tekintetében *post festa* jellegűek. (A részes állam persze bármikor módosíthatja ratifikációs dokumentumát, de ez eddig csupán néhány esetben fordult elő.)

A *Charta* nem védi a hivatalos nyelveket, a magasabb szintű védelmet garantáló III. rész szerint, még akkor sem, ha kisebbségi helyzetben vannak. Azaz, védheti, de csak akkor, ha a részes állam maga így dönt, ennek a lehetőségét teremtették meg az előbb idézett írásmóddal. Ez azonban jelentős különbség, mert az egyéb kisebbségi nyelveknek a megerősítés tényéből automatikusan jár a védelem, ebben az esetben pedig a többségi állam külön gesztusára van szükség. Ha egy regionális vagy kisebbségi nyelv hivatalos nyelv, csak akkor részesül védelemben, ha a részes állam ez irányú önkéntes kötelezettségvállalást tesz. (Ezt persze meg is tették egyes európai államok, mint például Svájc az olasz és a rétoromán esetében.) Egy kisebbségi helyzetben lévő hivatalos nyelvnek azonban automatikusan kellene, hogy járjon legalább a II. rész szerinti védelem, hiszen hivatalosként elismerése ellenére helyzetét alapvetően kisebbségi pozíciója határozza meg. Mindenesetre a végrehajtás ellenőrzésével foglalkozó Szakértői Bizottság értelmezése szerint, ahhoz, hogy egy kevésbé használt hivatalos nyelvet egy részes állam a III. rész szerinti védelemben részesíthesse, a II. rész szerinti védelmet biztosítania kell számára. Ezzel látszólag korlátozza a részes államok jogát, hogy egy kisebbségi nyelvet kevésbé használt hivatalos nyelvként a magasabb védelmet biztosító III. rész szerinti védelemben részesíthesse. Azonban, amint erre Jean-Marie

6 Explanatory Report, para 41.

Woehrling rámutat, lehet, hogy ez nincs összhangban a *Charta* betűjével, de a szellemével igen. Furcsa lenne, ha egy hivatalos nyelv, még ha kevésbé használt is, kevésbé védett, mint a minden kisebbségi nyelvnek járó, II. rész szerinti védelem.⁷

A *Charta* regionális, illetve kisebbségi nyelveket véd, de ez a védelem nem terjed ki a helyi változatokra, a különböző dialektusokra. Számos esetben annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy dialektusról vagy önálló nyelvről van-e szó, nem egyszerű dolog. Amint a *Chartához* fűzött hivatalos *Magyarázó jelentés* megállapítja, a válasz nem csupán nyelvészeti megfontolásoktól függ, hanem pszichológiai, szociológiai tényezőktől is, és politikai ügy is. Ez az összetettség eltérő jellegű válaszokhoz vezethet minden egyes esetben. Ezért a *Charta* a részes államok hatóságaira hagyja, hogy otthoni demokratikus folyamataiknak megfelelően eldöntsék, hogy mit tekintenek önálló kisebbségi nyelvnek.⁸ A döntés, hogy önálló nyelvről vagy csupán nyelvjárásról van szó politikai és nem nyelvtudományi jellegű. Tudniillik, ahogyan nyelvészek tréfásan mondani szokták, a különbség a nyelv és a nyelvjárárs között abban rejlik, hogy a nyelv mögött parlament, hadsereg, kormány, egyszóval szuverenitás áll. Az ellenőrzést végző Szakértői Bizottság vitás esetekben a nyelvtudományi álláspont figyelembe vételét és a demokratikus folyamat útján történő döntéshozatalt ajánlja. Ami az első metódust illeti, annak problematikus jellegét jól mutatja az alábbi példa. Hiába ítéli önálló nyelvnek a nyelvészek többsége a sziléziai nyelvet, a lengyel kormány az ezzel ellentétes véleményét hangsúlyozó, lényegesen kisebb számú kutatóknak hisz.

A védelem tehát kisebbségi nyelvnek szól, ami azt jelenti, hogy a többségi állam akkor is teljesíti a *Charta* szerinti kötelezettségeit, ha csupán az irodalmi nyelvet oktatja, és a helyi változatot – a valódi anyanyelvet – nem. Ez azonban elidegenítheti a helyi változatot használókat, hiszen nem a saját nyelvükön, hanem annak minőségi változatát tanulják. Igaz, hogy a Szakértői Bizottság egyes esetekben kifejezetten a dialektusok védelmét is számon kéri, ahogy ez például a számi nyelv különböző változatai kapcsán előfordult.

A *Charta* 1. cikkének a) pontja hangsúlyozza, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvként való védelem előfeltétele a területi jelleg. Ennek oka, hogy az európai regionális vagy kisebbségi nyelvek főként ilyen jellegűek, egy földrajzi értelemben meghatározható területen, – általában a részes állam területének egy részén, – használják őket. Amint az 1. cikk b) pontja megfogalmazza, a kisebbségi nyelvet kifejezési módként használók számának kell indokolnia a *Charta* által tartalmazott védő és támogató intézkedések alkalmazását. Ez a követelmény azonban nem jelenti azt, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelv használóinak az adott területen helyi többségben kellene lennie.⁹ Noha nincs tiszta fogalmi elhatárolás a

7 Woehrling, Jean-Marie: *The European Charter for Regional or Minority Languages. A critical commentary.* Council of Europe Publishing: Strasbourg, 2007, 79–80.

8 Explanatory Report, para 32.

9 Explanatory Report, para 33.

regionális vagy a kisebbségi nyelv között, az előbbi kifejezés alkalmazható, ha az azt használók helyi többséget alkotnak.¹⁰

A kisebbségi nyelvek használatának feltételei és a Szakértői Bizottság attitűdje

A *Charta* végrehajtását ellenőrző Szakértői Bizottság a kormányzati jelentések kapcsán a tényleges kisebbségi nyelvhasználat feltételei meglétének vizsgálatát végzi. Francois Grin szerint, ahhoz, hogy a kisebbségi nyelvi közösség tagjai használják az anyanyelvüket három dolog szükséges, a képesség, a lehetőség és az erre irányuló vágy.¹¹ A képességhez a *Chartába* foglalt kötelezettségek közül az oktatás áll a legközelebb, míg a lehetőséghez a nyelvhasználatot lehetővé tévő jogi szabályozás mellett, feltétlenül szükséges a használat gyakorlati előfeltételeinek biztosítása is, amely fontos az erre irányuló vágy meglétéhez is, hiszen amint Grin rámutat, az egyébként általában kétnyelvű kisebbségi személyek készsége anyanyelvük használatára akkor van meg, ha azt tartják a legmegfelelőbbnek az adott szituációban a feladat ellátására.¹²

A Szakértői Bizottság következetesen hű felfogásához, amely szerint a részes államnak a *Charta* végrehajtása során, a jogi szabályozás mellett, mintegy infrastrukturális ajánlatot kell tennie a kisebbségi nyelvhasználóknak, azaz kötelezettségének lényege nem a formális, hanem a tényleges megvalósítás. Ennek fényében érthető, hogy még azokban az esetekben is, amikor a kötelezettség megfogalmazása szűkebb értelmezést is megengedne, akkor is ragaszkodik a gyakorlati érvényesülés bizonyítékaihoz a teljesítés megállapítása kapcsán. Ha a részes állam kötelezettsége bátorítás, a Bizottság a megfelelő jogi keret és a gyakorlat megléte mellett, ragaszkodik a bátorítást célzó intézkedések megtételéhez is. Ilyen, például a közigazgatásban ajtóablák használata, amelyek tájékoztatnak arról, hogy az adott kisebbségi nyelvet itt beszélik, nyelvtanfolyam szervezése a tisztviselők számára, vagy a kisebbségi nyelvtudásnak azon a területen, ahol használják, alkalmazási feltételnek tekintése a közigazgatásban, a közszolgáltatásokban, illetve a bíróságokon. Igaza van tehát Robert Dunbarnek, aki rámutat, a Szakértői Bizottság a jogi formalizmus meghaladásával, megfelelő figyelmet szentel a szociolingvisztikai összefüggéseknek.¹³

10 Ibid. para 18.

11 Grin, Francois: *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Palgrave Macmillan: New York, 2003, 43–44.

12 Uo. 43–44.

13 Dunbar, Robert: Definitely interpreting the European Charter for Regional or Minority Languages: the legal challenges. In: *The European Charter for Regional or Minority Languages: Legal Challenges and Opportunities*. Regional or Minority Languages, No. 5, Council of Europe Publishing: Strasbourg, 2008, 60.

Az ellenőrzési folyamat problémái

A kormányzati jelentésekre épülő ellenőrzési folyamat nem csupán a részes államok, a Szakértői Bizottság illetve a nyelvvédő szervezetek közötti folyamatos párbeszéd lehetőségét biztosítja, de objektív tükröt tart az adott állam kisebbségpolitikája elé, és proaktív magatartást kívánó nemzetközi elvárásokat fogalmaz meg vele szemben. A nemzetközi szabályozás sohasem veheti át a belső alkotmányos garanciák szerepét, elvárásai azonban megfelelő irányba terelhetik az államok kisebbségpolitikáját. A *Charta* végrehajtását ellenőrző felülvizsgálati eljárás végén születő nemzetközi jogilag nem kötelező ajánlások nem jelentik azt, hogy ne lenne politikai tétje a folyamatnak. Ezt a legjobban azzal lehet bizonyítani, hogy az érintett államok Ukrajnától Spanyolországig az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának diplomataszintű ülésein egyre gyakrabban küzdenek az értékelést végző bizottságok ajánlástervezeteinek megváltoztatásáért, vagy teljes elhagyásáért.

A *Charta* végrehajtása felett őrködő ellenőrzési rendszer számos problémával küzd. Ezek nagy része azzal függ össze, hogy az ellenőrzés kizárólagos módszere az időszaki kormányzati jelentések vizsgálata, és nincs lehetőség egyéni vagy kollektív panaszra. Sőt, annak esélye is igen csekélynek tűnik, hogy az ezt tartalmazó kiegészítő jegyzőkönyv megszülessen, noha az utóbbi időkben még az ENSZ *Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya* is kiegészült ilyen jegyzőkönyvvel. Ez azért van így, mert – amint ezt az Európa Tanácsban többen informálisan megfogalmazták – a mai helyzetben még maguk az egyezmények sem születnének meg. Ennek számos oka van. Ma nincsenek olyan súlyos etnikai konfliktusok Európában, mint a kilencvenes években voltak. Emellett az is fontos, hogy a menedékkeresők, és a bevándorolt közösségek kérdése árnyékba borítja a történetileg együtt élő nemzeti kisebbségek jogvédelmét, és az utóbbi évek komoly kiválási kísérletei (Skócia, Katalónia) is növelték a többségi államok visszakozó hajlamát.

A létező rendszer gyakorlati működésével kapcsolatban négy fő problémát látok: ezek a kormányzati késedelmek a jelentések beterjesztésében; a politikai nyomásgyakorlás, hogy az ellenőrző testületek által készített ajánlástervezetek ne vagy megváltozott tartalommal kerüljenek elfogadásra; továbbá az elfogadott ajánlások végre nem hajtása; illetve a felülvizsgálati mechanizmus inaktivitása két jelentéstételi forduló között.

Ami a késedelmet illeti, a kormányzati szervek olyan okokra hivatkoznak, mint a túl sok nemzetközi jelentéstétel, az apparátusban dolgozók kis száma, vagy a kormányváltás. A legfőbb gondot a jelentéstételi időszakok egybecsúszásának veszélye jelenti, hiszen az ellenőrző testületek a helyszíni látogatáson szembesülnek azzal, hogy a helyzet közben megváltozott, és így az értékelés egy évvel korábbi helyzetre reagál. A Szakértői Bizottság informális és politikai nyomással próbálja a kormányokat sürgetni, ami nem igazán

hatékony. Arra lenne szükség, hogy késedelem esetén a testület jelentés híján a beérkezett civil szervezeti anyagokra és saját vizsgálódásaikra alapozhassák az értékelést, és az alapján az ajánlások tervezetének kidolgozását. Ezt azonban eddig nem tették lehetővé az ellenőrző testületek számára, ennek az oka egyébként aligha lehet más, mint, hogy az államok nagyon is tisztában vannak vele, hogy „ma nekem, holnap neked.”

Noha nemzetközi jogi értelemben a részes államok kormányainak minden joguk megvan arra, hogy a Miniszteri Bizottság diplomáciai szintjén alakítsák az ajánlások szövegét, a felülvizsgálat végső értelme, – a független szakmai jellegű ellenőrzés – a gyakori beleszólásokkal, módosításokkal, illetve bizonyos ajánlástervek törlésének elérésével súlyosan sérül.

A *Chartát* nem tervezték olyannak, hogy az belső bírósági eljárás útján közvetlenül kikényszeríthető lehessen, ezért a végrehajtás érdekében belső jogalkotásra van szükség, amely adott esetben hiányos, nem megfelelő, de arra mégis alkalmas, hogy a részes államok arra hivatkozzanak, hogy esetleges megváltoztatásuk nehézkes belső jogalkotási folyamat. Emellett az ajánlások figyelmen kívül hagyásának kérdést illetően, a részes államok változatos módon próbálják igazolni magatartásukat. Hivatkoznak arra, hogy a szükséges változás megfontolása hosszabb időt igényel, vagy hogy időközben új kormány került hatalomra, amelynek időre van szüksége, és egyébként is, más prioritásai vannak. Egy másik megközelítés, hogy felidézik, a jogszabályi helyzet mennyire felel meg az elvárásoknak, figyelmen kívül hagyva, hogy az esetek jelentős részében nem a jogi szabályozás, hanem annak végre nem hajtása, a szükséges humán és materiális infrastruktúra hiányossága a fő gond. A kormányok természetesen szívesen utalnak arra, hogy az adott kérdés önkormányzati hatáskör, elfeledkezve arról, hogy nemzetközi jogi szempontból az állam egységes egész, és felelős, amit a kormányzat képvisel más államok és a nemzetközi szervezetek felé. Arról sem feledkeznek meg, hogy a gazdasági és pénzügyi válság következményeire, továbbá a kedvezőtlen demográfiai folyamatokra hivatkozzanak, azt hangsúlyozva, hogy bizonyos fejlesztésekre, beruházásokra nincs valódi igény.

Problémát jelenthet, hogy a felülvizsgálati mechanizmus két jelentéstételi forduló között inaktív. Márpedig – ahogyan ezt az Ukrajnában bevezetett oktatási jogalkotás, különösen annak elhíresült 7. cikke mutatja – súlyos dolgok történhetnek, amelyek esetében indokolt lehetne az eseti felülvizsgálat.

Minden nemzetközi jogi norma annyit ér, amennyit végrehajtanak belőle

Ami a *Charta* kapcsán azt jelenti, hogy a részes államoknak meg kell alkotniuk a vállalt kötelezettségeknek megfelelő belső szabályozást és a gyakorlati végrehajtáshoz szükséges infrastruktúrát.

Minden időben gondot jelentő társadalmi-politikai ügy a kisebbségi nyelvi infrastruktúra fenntartásának gyakran költségesnek ítélt jellege. Úgy is fogalmazhatunk, hogy valójában az állami költségvetéstől való függés jelenti a gondot, amelyet korunk divatos allokációs mechanizmusai is nehezítenek. Elsősorban ilyen a pályáztatási rendszer, amely egyre inkább nem csupán az egyes projektek, de a fenntartási költségek finanszírozásra is kiterjed.

A Szakértői Bizottság a magyar nyelvvel kapcsolatos, III. rész szerinti kötelezettségvállalást, tehát a ratifikációt, két esetben bírálta. A baj csak az – amint erről már volt szó –, hogy a Szakértői Bizottság megállapításai nemzetközi jogilag nem kötelezőek, ráadásul a ratifikáció tekintetében *post festum* jellegűek: Ukrajna esetében az oktatással és a médiával, Szerbia kapcsán az oktatással összefüggésben állapította meg, hogy az érintett államoknak magasabb szintű kötelezettségeket kellett volna vállalnia a magyar nyelv tekintetében, mivel a létező infrastruktúra ezt lehetővé tette volna. Így a *Charta* nehezebben tudja azt a minimális célját – amely gazdasági válság idején különösen fontos – elérni, hogy legalább a meglévő intézményrendszert védelemben részesítse. A magyar nyelvet is érintő strukturális kérdés a hivatali nyelvhasználathoz megkívánt túlzottan magas minimális települési arányszám Szlovákiában, Romániában és Ukrajnában.

Románia esetében a Bizottság reflektált a csángó magyar nyelv különösen veszélyeztetett helyzetére és a közigazgatási reform esetleges negatív hatásaira a magyar nyelvi közösség helyi arányára. Az oktatás területén a folyamatosság fenntartása az egyes szintek között, a tanárképzés, a tankönyvekkel és tananyaggal való ellátás valamennyi környező állam tekintetében bírálat tárgya volt. Románia és Szlovákia esetében a magyar nyelv televíziós jelenlétének korlátozott jellege, Szerbia esetében a névtáblák és a családnevek problémája, a magyar nyelvet megfelelően ismerő közigazgatási tisztviselők hiánya, és mindenütt a közszolgáltatási magyar nyelvhasználat hiánya került megállapításra. Így ez utóbbi, és a gazdasági, társadalmi életben történő magyar nyelvhasználat minimális mértéke Szlovéniában is gond. Románia kapcsán probléma az is, hogy a bírósági magyar nyelvhasználat sok esetben csupán formálisan, csak a jogszabályban, de nem a gyakorlatban biztosított.

Ami a hazai kisebbségi nyelvek védelmét illeti, a Szakértői Bizottság eredményt ért el a büntető, a polgári és a közigazgatási eljárásnak a kisebbségi nyelvre vonatkozó szabályainak

megváltoztatásában, létrejött a kisebbségi nyelveken sugárzó MR4 rádiócsatorna, és az utóbbi években a testület ösztönzésétől nem függetlenül jelentősen bővült a nemzetiségi önkormányzatok finanszírozása. A tanárképzést, a tényleges bírósági illetve közigazgatósági kisebbségi nyelvhasználatot, a kisebbségi nyelvek televíziós jelenlétét, továbbá a roma nyelvek védelmét illetően azonban az értékelő jelentések és az ajánlások még nem vagy csupán részben érték el a célt.